

PROMJENE FILOZOFIJE I SUSTAVA OBRAZOVANJA U REPUBLICI SLOVENIJI

Prof. dr. Pavel Zgaga

CEPS — Centar za studije edukacijskih strategija Sveučilišta u Ljubljani, Slovenija

Procesi koji su u proteklom desetljeću karakterizirali prosvjetnu djelatnost u Republici Sloveniji mogli bi ovo razdoblje s pravom svrstati u poglavlje “deset godina promjena”. Procesi, u kojima su se istraživali i pripremali novi teorijski koncepti, a zatim sprovodile promjene u praksi, u novije vrijeme postali su predmet ineteresa drugih zemalja u regiji a i šire međunarodne javnosti. Stručna javnost u regiji (osobito u zemljama, koje su nastale na tlu bivše Jugoslavije) lakše će razumjeti značenje tih procesa, jer su mnogi problemi na početku devedesetih godina bili isti ili slični. Različite povijesne prilike podijelile su tijekom događaja u tim zemljama, ali stečeno iskustvo može se danas korisno upotrijebiti. U proteklom desetljeću služili smo se mnogo i kritički iskustvima drugih zemalja izvan uže regije i time olakšali kreiranje i kvalitetu naših bitnih stručnih odluka, pa će biti ovaj izvještaj vjerovatno interesantan i za čitaoce u tim zemljama. U ovom pregledu želim predstaviti sveukupnost problema u obrazovanju, s kojima smo se suočavali (ili se još suočavamo), filozofiju prilaženja njihovoj analizi, metode rješavanja i postignute rezultate. Uvjeren sam da će čitateljstvo u zemljama jugoistočne Europe moći usvojiti one elemente koji mogu poslužiti napretku domaćeg sustava obrazovanja u sadašnjim prilikama.

1. Rješavanje nagomilanih aktualnih problema (1990.—1993.)

Početak devedesetih godina za mnoge zemlje srednje i istočne Europe znači veliku povijesnu prekretnicu. Jer se radi o poznatim i široko analiziranim procesima, ovdje nije potrebno posebno predočavati značenje tih događaja. Ako probleme sustava obrazovanja promatramo u kontekstu političkih i socijalnih procesa na početku razdoblja u kojem su se republike bivše Jugoslavije osamostaljivale, možemo samo vrlo jednostavno konstatirati da nije bilo riječi o trećerazrednim temama, nego o temama koje su ključne u razvoju modernih demokratskih nacija. Naime, krajem osamdesetih godina objektivno smo bili suočeni s dvama stratezijskim izazovima: s izazovom prelaska u moderno otvoreno i pluralno društvo (“tranzicija”), što je u tom razdoblju bilo karakteristično samo za zemlje Srednje i Istočne Europe, i s izazovom modernog *information* odnosno *knowledge based society*, koji je od osamdesetih godina naovamo zapravo izazov čitavom svijetu. Uvjeren sam da su procesi u sferi obrazovanja u našim zemljama pogrešno tumačeni ako se polazi samo od prvoga od tih dvaju izazova. Dakako, ovi procesi su kod nas puno kompleksniji jer su se nekakvom povijesnom slučajnošću prekrili “regionalni” i “globalni” čimbenici, ali moramo stalno imati na umu da promjene u sustavu obrazovanja nisu nužne (samo) zbog političkih promjena. Nužne su zbog globalnih, civilizacijskih promjena.

Tih velikih riječi uvelike smo bili svjesni već krajem osamdesetih godina: podsjetio bih samo na tadašnje žučne rasprave o “postmoderni” ili o “civilnom društvu”. Kad je, stjecajem povijesnih prilika, došlo do toga da se mogao preuzeti volan i početi nova vožnja o kojoj se godinama toliko snivalo, slika je ubrzo bila puno pragmatičnija. Autor ovog teksta pridružio se u proljeće 1992. novoj ekipi Ministarstva školstva i športa (i ostao u njoj punih osam godina,

sve do 2000.), koja je u dobroj vjeri došla s sveučilišnih fakulteta i instituta. Središnji problem nije ni bio nedostatak svježih ideja nego, naprotiv, rješavanje nagomilanih problema.

Promjene u političkom sustavu zahtijevale su neke žurne promjene i u sustavu obrazovanja. Riječ je o promjenama koje nisu bile povezane s uvođenjem modernih strategija učenja, alternativnim metodama i najnovijim dostignućima znanosti i struke, nego su tražena posve pragmatična funkcionalna i administrativna rješenja, primjerice: kako realizirati prijelaz od starog, tzv. “sizovskog” načina financiranja u klasični proračunski način a da nam sustav obrazovanja pritom ne kolabira, nego da ga, po mogućnosti, unaprijedimo? Kako sprovesti promjene u načinu imenovanja ravnatelja a da se pritom osigura odgovornost škola prema okolini, poveća motivacija učiteljstva i roditelja i istodobno spriječi nova “partitokracija”? Riječ je, dakle, o nužnim formalnim promjenama zakonodavstva, osobito na području organizacije i financiranja prosvjete, o položaju učiteljstva i kolektivnim ugovorima, o regulaciji privatnih škola i njihovom uvođenju u cjelokupni sustav obrazovanja, osobito glede kvalitete, mogućnosti prelaska učenika iz škole u školu itd. Osim unutarnjih problema, nije se moglo zaboraviti strategijsko presudne bilateralne i multilateralne dogovore o priznavanju školskih svjedodžaba, pristupanje međunarodnim obrazovnim projektima. Tu su bili i poznati problemi rješavanja obrazovanja za djecu izbjeglice iz tadašnjih ratnih područja. Ukratko: umjesto brzih i djelotvornih paradnih promjena cjelokupne filozofije i sustava obrazovanja, zaglavili smo u blato realnog života. I naučili prvu, možda presudnu lekciju: život je uvijek prvi.

2. Problemi “tranzicije” i njihovo rješavanje (1991.—1995.)

Ali svijest da je život uvijek prvi nikako ne znači da treba odstupiti od njegove analize i pripremanja programa promjena. Naprotiv, stvarni nagomilani problemi jedina su moguća polazna točka postupnih promjena i poboljšavanja sustava. Među središnje stvarne probleme, od kojih se počela rađati strategija promjena, mogli bismo svrstati bezbroj tema. Ovdje ćemo se usredotočiti na najvažnije.

Podudarnost lokalnih socijalnih i političkih promjena i globalnih civilizacijskih promjena, o kojoj sam govorio, uvjetovala je na konkretnoj razini krupne promjene u potrebama tržišta rada, ali i u edukacijskim interesima i ambicijama pojedinaca. Odnos prema obrazovanju i stečenom znanju počeo se mijenjati: znanje postaje sve manje (samo) formalni uvjet ulaska u aktivni život i sve više stvarno utječe na individualni položaj i individualne izgled u “otvorenom društvu”. U zatečenoj strukturi obrazovanja, naročito srednjeg i visokog, u takvim se prilikama pojavilo teško pitanje: kako zadovoljiti potražnju za mjestima u školama i na fakultetima. To pitanje, teško ne samo glede financijskih sredstava, bilo je otežano nekim specifičnim “tranzicijskim” procesima. Propast nekadašnjih “ekonomskih giganata” i rast nezaposlenosti vodili su u obrazovnom sustavu velikim i trenutačnim promjenama upisnih interesa mladih generacija: nekadašnju popularnost strojarskog tehničara gotovo preko noći je zamijenila popularnost trgovca ili ekonomista. Osim te osnovne promjene u stručnim orijentacijama, uvelike je porastao broj onih koji nakon osnovne škole nastavljaju srednje, a nakon njega više i visoko obrazovanje. Sve to je prouzročilo velike pritiske na školsku mrežu koju je trebalo što brže adaptirati, proširiti, ali i poboljšati.

Aktualni nagomilani problemi, za koje se na početku čini da nemaju baš puno veze s filozofskim i strategijskim pitanjima obrazovnog sustava, na tom mjestu počinju sami tražiti

baš to: detaljniju analizu, simulaciju mogućih razvojnih scenarija, traženje obrazovnih metoda s kojima je moguće suprotstaviti se negativnim procesima. Osnovni problem obrazovnog sustava zemlje u tranziciji vrlo je jednostavno formulirati: dostupnost kvalitetne škole svima koji to žele i mogu. Zanemarivanje toga načela znači samo odlaganje problema za budućnost, ali time i rizik da problem naraste do gotovo neslućenih razmjera. Nije riječ samo o mladima koji ostaju na ulici i dugoročno opterećuju nacionalne strategije i socijalne programe, nego i o postupnom raspadanju školske mreže, demotiviranju učiteljstva itd. Ova tamna slika može se izbjeći samo ako nas potiče na pragmatično rješavanje gorućih problema, koje je zaista djelotvorno jedino kad skrbi i o dugoročnom funkcioniranju sustava i o kvaliteti obrazovanja.

Uz promjene upisnog interesa i s time povezanim adaptiranjem školske mreže, ova spoznaja traži i racionalni pristup materijalnim uvjetima obrazovanja. Riječ je o udžbenicima, njihovoj dostupnosti, suvremenosti i kvaliteti, alternativnosti odnosno mogućnosti izbora. Tu su i mnoga socijalna pitanja vezana uz obrazovanje — stipendije, domovi, prehrana, prijevoz itd., ali i pitanja stručnog unaprjeđivanja učiteljstva i svih koji stručno rade u obrazovanju. Konačno, tu su i novi izazovi koje nikako ne bi trebalo prihvaćati kao luksuz i hir: uvođenje modernih tehnologija u obrazovanje, učenje stranih jezika, cjeloživotno obrazovanje, međunarodna mobilnost itd. Ukratko: kod nas se u svakodnevnom životu često kaže kako nismo dovoljno bogati da bismo mogli kupovati jeftino. Kada govorimo o nacionalnim sustavima obrazovanja, ta rečenica nije ništa manje ilustrativna. Ako osnovne funkcije obrazovanja nisu redovito opskrbljene, to je put prema kolapsu sustava. Njegovo je oživljavanje puno skuplje za državni proračun, u nekim elementima nepopravljivo (primjerice, generacija koja propusti svoju priliku), a u nekim neoprocjenjivo (socijalne i kulturne posljedice).

Ne bi bilo ništa neobično kad bi ljudi koji rade u prosvjeti tako razmišljali. Naprotiv, to je normalno, ali nije dovoljno. Prosvjetu treba shvatiti kao nacionalni prioritet i dati joj pravu težinu, ali od nje i zahtijevati stvarne rezultate. U Sloveniji je, glede toga, od presudnog značenja vjerojatno bio “Zakon o zagotavljanju sredstev za nekatere nujne razvojne programe Republike Slovenije v vzgoji in izobraževanju”, primljen u Državnom zboru 1994. godine i koji je pri usvajanju jamčio 27.548.000.000 SIT dodatnih sredstava za razdoblje 1994.—1999. Time je Slovenija sredinom devedesetih napravila skok od 4.8% BDP na 6% BDP izdanog za obrazovanje, to jest postigla je razinu koju, između drugih organizacija, preporučuje i Unesco.

Jedan od ključnih argumenata koji dopuštaju spomenuti zaključak i olakšavaju postizanje političkih odluka o prioritetama jest kvalitetna organizacija i upravljanje sustavom te razvoj službi i stručnjaka koji jamče unaprjeđenje. Već u prvoj polovici devedesetih puno se pozornosti davalo organizaciji ministarstva prosvjete i razvoju njegovih službi. Zapravo, u našim zatečenim prilikama i u situaciji osnivanja samostalne države trebali smo ministarstvo tek izgraditi. Naše obrazovne zajednice i neke druge prijašnje organizacijske forme ne bismo mogli bezrezervno uzimati kao osposobljeni dio državne uprave koji se može mirno suočavati sa svim izazovima dane povijesne situacije.

Koncept demokratskog, otvorenog društva ne završava stvaranjem osposobljenog i ovlaštenog državnog aparata. Obrazovanje je osobit primjer područja na kojem ingerencije države i civilnog društva trebaju biti što bolje odmjerene — zbog prava polaznika obrazovanja, zbog prava roditelja, lokalnih zajednica, zbog autonomije znanosti i struke... Na nekim tradicijama koje su nam zajedničke, u devedesetim godinama nicala su ekspertna tijela. Tako

smo naslijedili Stručni savjet za odgoj i obrazovanje Republike Slovenije, koji je poprimio nešto promijenjeni oblik i funkciju. U prvoj polovici devedesetih godina, kada se utvrdila uvjerenost o osobitoj važnosti stručnog obrazovanja, bio je formiran posebni Stručni savjet za stručno obrazovanje RS, a uz rast svijesti o ulozi cjeloživotnog obrazovanja i Stručni savjet za obrazovanje odraslih RS. Ta tri stručna savjeta dobili su potvrdu u novim zakonima iz 1996., a poslije su, odlukom Vlade ili ministra, počeli s radom i neki drugi (osobito važan bio je nacionalni kurikularni savjet, ali tu su i Savjet za obrazovanje djece s posebnim potrebama, za glazbeno obrazovanje, za strane jezike itd.). U ovom pregledu ne bavimo se tercijarnim obrazovanjem, ali dodajmo da je na sličan način već 1994. počeo s radom i Savjet za visoko školstvo RS (visoko obrazovanje bilo je svih tih godina u ingerenciji Ministarstva školstva). Sva ta stručna tijela, a neka rade i s više komisija, okupila su veliki broj stručnjaka iz različitih područja obrazovanja, ali i izvan njega (zapošljavanje, sindikati, udruge itd.) omogućavaju široki krug inicijativa i otvorenu razmjenu mišljenja.

U stručnim savjetima okupe se stručnjaci — kao individualni eksperti ili kako predstavnici institucija, koji imaju i neke zakonom utvrđene ovlasti (primjerice, kod primanja plana i programa, kod pripreme novih propisa itd.). Vrlo važnu ulogu u profesionalnoj potpori imaju i stručni zavodi. I tu je na prvom mjestu institucija koju smo naslijedili — Zavod za školstvo RS, koji se i danas bavi razvojnim i savjetodavnim radom u vrtićima, osnovnom i općem srednjem obrazovanju. U devedesetim godina utemeljeni su i neki novi. Već 1991. godine to je bio Andragoški centar Slovenije, u 1993. dobili smo RIC — Državni ispitni centar (pripreme na maturu, izvođenje vanjskih ispita), 1995. Centar za stručno obrazovanje (zajedno sa Ministarstvom rada i Privrednom komorom), Škola za ravnatelje (ravnatelji moraju obvezatno položiti ispit za koji se pripremaju u toj školi, a ona istodobno ekspertno radi na pitanjima managementa školstva, kvalitete itd.) i, konačno, Centar školskih i izvanškolskih djelatnosti (mreža domova na lokacijama nekadašnjih karaula — škola u prirodi, šport, druženje mladih).

Svi ti novi zavodi pojavljivali su se, više ili manje, kao odgovor na rješavanje trenutačnih problema, ali su u svojem daljnjem razvitku preuzimali specijalne zadatke na pojedinačnim strategijskim područjima obrazovnog sustava. U rješavanju nagomilanih problema tako su se stvarali i instrumenti i znanje za cjelovitiju rekonstrukciju tog sustava.

3. Proučavanje razvoja školstva u međunarodnom kontekstu

Kako je već spomenuto, reforma obrazovanja bila je usko povezana s međunarodnom suradnjom. Bilateralna suradnja, mahom sa zemljama Europske unije, posebice s onim “manjima”, uvelike je iskorištena za izmjenu stručnjaka i proučavanje tuđe prakse. Na samom početku svjesno se pomoglo i nekim mlađim stručnjacima da se mogu studijski baviti specijalnim pitanjima u različitim zemljama Europe (tako je, primjerice, formiran kolektiv Škole za ravnatelje). Posjeti institucijama ovih zemalja omogućili su nam pristup znanju i iskustvima koji su značajni u kreiranju strategija promjena domaćeg sustava obrazovanja. To nam je omogućilo i formiranje baze podataka i literature, usvajanje metodologije praćenja obrazovnog sustava, a na nekoj poluformalnoj (ali veoma utjecajnoj!) razini osobne kontakte s priznatim stranim stručnjacima.

Još je važnije, u određenom smislu, bilo uključivanje u multilateralne programe. Sloveniji je, srećom, put u neke programe Europske komisije bio otvoren već na samom

početku. Početkom devedesetih godina dosta pozornosti i u široj javnosti privukao je program TEMPUS. Tu je doista riječ o visokom školstvu, ali preko Pedagoškog fakulteta Sveučilišta u Ljubljani i nekih drugih akademskih institucija razvijeni su projekti od osobite važnosti za obrazovanje učiteljstva i unaprjeđenje nastave u školama (prirodoslovlje, strani jezici, razredna nastava itd.). U okviru programa PHARE (danas mu je po filozofiji sličan program CARDS) uspjeli smo razviti seriju projekata za unaprjeđenje stručnog obrazovanja kako na srednjem, tako i na višem stupnju. Osim tih projekata Europske komisije, koji su bili i moralna i presudna materijalna pomoć, treba spomenuti i veoma korisnu suradnju s međunarodnim organizacijama kao što su Vijeće Europe i Unesco, a u drugoj polovici devedesetih godina sve više i OECD. Posredstvom tih organizacija mogli smo koristiti međunarodne ekspertize i dovesti u posjete međunarodne stručnjake. Takvi posjeti i stručna pomoć bili su osobito značajni kod razvojnih projekata kao što je bilo uvođenje mature odnosno vanjskih ispita ili u reformi visokog školstva. U tom kontekstu moramo spomenuti i uključivanje u međunarodna istraživanja znanja (primjerice, TIMS) koja su zahtijevala prilično velika ulaganja domaćih sredstava, ali su se detaljnim uvidom u funkcioniranje obrazovanja, postizanje rezultata i njihovom komparacijom na međunarodnoj razini (ali i obrazovanjem domaćih analitičara) jako isplatila. Koliko mi je poznato, Hrvatska ima mogućnost uključivanja u sličan projekt nazvan PISA (OECD).

U drugoj polovici devedesetih godina na tim je osnovama i na području obrazovanja počelo tzv. “uključivanje u Europu”. Pregovori između vlada zemalja kandidata i Europske komisije vode se na preko trideset područja. Dok ovo pišem, slovenski pregovarači polako okončavaju pregovore i u posljednjim od tih područja. Pregovori za područje obrazovanja bili su na rasporedu na samom početku (1997) i zaključeni su jako brzo i uspješno. Na temelju toga nam je u svibnju 1998. otvoren ulazak u programe Europske unije na području obrazovanja i osposobljavanja: Socrates, Leonardo da Vinci i Mladi za Europu. Naše škole i fakulteti, učitelji i studenti doživljavaju ovaj ulazak ponajprije kao stimulaciju za kvalitetu svojih postignuća.

4. Uvođenje nove vanjske mature (1993.—1995.)

Jedan od najznačajnijih projekata u tih deset godina svakako je uvođenje mature. Odluka o novoj maturi donesena je već 1989. kao jedna od mnogih zamisli u tadašnjoj plimi školskih inovacija. Burni događaji u dvjema sljedećim godinama donekle su usporili taj projekt, ali se, osobito nakon 1992. godine, energično pristupilo konkretnim pripremama. Uz pomoć nekih međunarodnih stručnjaka, kako je već spomenuto, počele su s radom mnogobrojne predmetne ispitne komisije, pripremani su testovi, obučavani vanjski ocjenjivači, simuliran je sustav ocjenjivanja i sva potrebna logistika. Sustav vanjskog ocjenjivanja složen je i zahtjevan. Pogreške koje su uvijek moguće u tom sustavu mnogo je teže skriti od očiju, a mogu biti i mnogo kobnije nego kod tradicionalnog ocjenjivanja. Dakako da je zbog toga bilo dosta bojazni kako među učenicima (i roditeljima), tako i među profesorima. Riječ je o novini koju smo poznavali samo iz literature koja je obrađivala iskustva nekih zemalja Zapadne Europe, pa nije čudno što su te strepnje na trenutke obuzimale i eksperte.

Najčešća zamjerka iz laičkih krugova artikulirala se kao upozorenje na “preopterećivanje” učenika. Zapravo, nije riječ o nekoj sistematičnoj kritici, nego je samo prenašan neki vrijednosni sud koji je poznat u svim suvremenim permisivnim kulturama na tu (još) nepoznatu novinu. Zamjerka se donekle počela rastapati u procesu izdavanja tzv. naturalnih kataloga, koje su neki nazvali “ugovorom” između škole i učenika. Ti katalogi su sustavan pokušaj uvođenja (minimalnih) standarda koje je škola obvezatna ponuditi učeniku, a

on ih mora svladati. Kultura maturalnih ispita promovirala je transparentnost zadataka i nacrtno pripremanje za ispit nasuprot tradicionalnoj, često represivnoj kulturi eksaminacije kao gotovo mistične inicijacije. Duge rasprave o procedurama i pisanje vrlo opširnih maturalnih pravila pomogli su u svladavanju još jednog važnog pitanja, pitanja poštenosti (*fairness*) i objektivnosti mjerenja znanja i demokratičnost postupaka koji se pritom upotrebljavaju. Upravo objektivnost rezultata vanjske mature bila je na kraju argument koji je uvjerio i gimnazijske (time se, naime, smanji inače neformalni, ali postojeći pritisak, primjerice roditelja, osobito onih sa “statusom”, na profesore) i sveučilišne profesore. Uvođenjem vanjske mature sveučilišta su odustala od posebnih prijemnih ispita, a praksa posljednjih godina dokazuje da je takva odluka bila opravdana. U predmetnim maturalnim komisijama sjede i gimnazijski i sveučilišni profesori, što ublažava takve ili neke druge sumnje i, što je najvažnije, konstruktivno povezuje oba dijela obrazovne vertikale.

Nakon intenzivnih dvogodišnjih priprema kako komisija, ocjenjivača i logističkih službi na nacionalnoj razini, tako i profesora i učenika u školama, 1994. godine izvedena je pokusna matura na otprilike 10% svih škola. Pokus je prošao bez problema, pa je sljedeće godine (1995.) matura izvedena u svim srednjim školama. Osim gimnazija, u tom su se razdoblju za maturu mogli prijaviti i učenici stručnih i tehničkih škola (četverogodišnji program), a svi su još neko vrijeme imali kao alternativu za maturu i mogućnost obavljanja “nevanjskog” zaključnog ispita. Uvođenje mature snažno je potaknulo pripremu konceptualnih promjena u srednjem školstvu.

5. Nova koncepcija odgoja i obrazovanja i novo zakonodavstvo (1993.—1996.)

Rješavanje gorućih problema obrazovanja namjerno smo pokušavali rješavati radom na nekoliko razvojnih projekata kao što je bio projekt vanjske mature (mogli bismo spomenuti, primjerice, nove pristupe u vrtićima, opisno ocjenjivanje ili rano učenje stranih jezika u osnovnoj školi, dualni sustav u stručnim školama, visoke stručne škole u tercijarnom obrazovanju itd.), a prva pozitivna iskustva uvjeravala su nas da dolazi vrijeme za cjelokupnu novu koncepciju odgoja i obrazovanja. U tu svrhu animiran je i organiziran široki krug stručnjaka i učiteljstva i počelo se raditi na sintetiziranju rezultata teorijskog istraživanja i stvarnog iskustva. Krajnji cilj bio je dvostruk: usvajanje nacionalnog strategijskog dokumenta i na toj osnovi usvajanje novog zakonodavstva.

Prvi dio cilja realizirala je “Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji” (iz veljače 1995.; engleski prijevod 1996.; srpski prijevod 2001.), koja prvo obrađuje filozofiju, načela i teorijska polazišta, a zatim elaborira sve bitne elemente obrazovne vertikale po pojedinim dijelovima: od javnih vrtića, devetogodišnje osnovne škole, gimnazija (općih i tehničkih odnosno stručnih), stručnih škola na srednjem (dvogodišnji, trogodišnji i četverogodišnji programi) i višem (dvogodišnji) stupnju, visokog školstva (načelno trogodišnji stručni i četverogodišnji sveučilišni studiji) i, konačno, cjeloživotnog obrazovanja odnosno obrazovanja odraslih. Obrazovanje učiteljstva jedinstveno pretpostavlja sveučilišni studij. Dokument je dopunila i konceptualna razrada javnih i privatnih škola: javne škole utemeljene su na pravnoj neutralnosti i zajedničkim vrijednostima kao što su demokracija, solidarnost, tolerancija, i u njima nije dopuštena konfesionalna, stranačka ili slična aktivnost, dok privatne škole omogućavaju posebne pedagoške doktrine ili konfesije, a istodobno su financirane iz državnog proračuna u visokom postotku (85%).

Usporedno s pisanjem “Bele knjige” tekla je priprema novog zakonodavstva, gotovo “u paketu”. Već 1993. u Državnom zboru bio je primljen “Zakon o visokem školstvu” koji je, između ostalog, uveo vanjsku maturu kao uvjet za upis na sveučilišne studije (za upis na stručne visoke studije moglo se kandidirati i sa zaključnim ispitom) i ukinuo prijemne ispite. Zajedno s objavljivanjem “Bele knjige” ministarstvo je završilo dvogodišnji rad na pripremi zakonskih prijedloga na kojima su radili mnogobrojni stručnjaci i pravnici. U proljeće 1995. ovaj paket prijedloga Vlada je poslala u Državni zbor. Procedura triju parlamentarnih čitanja trajala je točno godinu dana. U proljeće 1996. primljeni su “Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja” kao krovni zakon te područni zakoni, to jest “Zakon o vrtcih”, “Zakon o osnovni šoli”, “Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju”, “Zakon o gimnazijah”, “Zakon o izobraževanju odraslih”. Nakon nekoliko mjeseci primljen je i novi “Zakon o šolski inšpekciji”, koji se razišao s klasičnom koncepcijom školske inspekcije i uveo modernije oblike, a pratile su ga i mjere uvođenje procesa (samo)kontrole i osiguravanja kvalitete u školama.

Nakon “paketa” šest zakona nedavno su uslijedili još neki. Tako su prošle godine (2000.) primljeni “Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami”, “Zakon o glasbenih šolah” i “Zakon o nacionalnih poklicnih kvalifikacijah”. Primljene su (ili se pripremaju) i dopune nekih zakona primljenih od 1996. godine. U proteklim godinama pripremljeno je i više od 300 podzakonskih propisa. Naravno, riječ je o pravnom sustavu koji treba omogućiti stvarne promjene u radu vrtića i škola.

6. Uvođenje novih zakona u prosvjetnu praksu (1996.—2000.)

Primanjem novog zakonodavstva promijenjeni ustroj školstva postao je norma i trebalo ga je realizirati. Razdoblje od 1996. do 1998. karakteriziraju sadržajne promjene o kojima se brinulo posebno stručno tijelo što ga je imenovala Vlada Republike Slovenije — Nacionalni kurikularni savjet. Taj savjet bio je zadužen za pripremu novih kurikuluma na čitavoj vertikali, a u tom poslu pomogle su mu područne kurikularne komisije (osnovna škola, gimnazija, odrasli itd.), predmetne kurikularne komisije i rad učiteljstva u aktivima. Time je u proces provjeravanja i priprema prijedloga novih kurikuluma uveden jako veliki broj stručnjaka i učitelja. Dvogodišnje rasprave bile su vatrene i otvorene, a većinom su dovele do konsenzualnih odluka. Nacionalni kurikularni savjet bio je dužan predati prijedloge novih kurikuluma zakonsko nadležnim stručnim savjetima (vidi gore, točka 2) i oni su već u školskoj godini 1998./99. dobili većinu.

6.1. Rani odgoj i obrazovanje

Osnovni cilj kurikularnih promjena u ranom odgoju bio je uključivanje što većeg broja djece (sada je uključeno oko 60% djece) u vrtiće uz fleksibilnost i podizanje kvalitete programa vrtića. Novi kurikulum za (javne) vrtiće bio je primljen u ožujku 1999. Njegova načela proizlaze iz Konvencije o pravima djeteta, a konceptualno je riječ o prijelazu s tradicionalnog isticanja sadržaja na proces ranog odgoja i obrazovanja. Usmjeren je na motivaciju djeteta i više pozornosti poklanja individualizaciji. Među područja djelatnosti u novom kurikulumu ubrajaju se kretanje, jezik, umjetnost, društvo, priroda i matematika, koji su u stalnom međusobnom isprepletanju i povezanosti. Elementi nove kurikularne filozofije uočljivi su i u isticanju poštovanja identiteta obitelji, uključivanju roditelja u planiranje rada, pravu na postupno navikavanje djeteta na vrtić itd. Novi kurikulum nudi veću fleksibilnost,

osobito ponudom kraćih (poludnevnih itd.) programa. Uvođenje u vrtiće je postupno: oko 25% vrtića (dobrovoljno) je počelo uvoditi novi kurikulum u školskoj godini 1999./2000.

6.2. Osnovna škola

Najvažnija odluka bila je primljena u Državnom zboru: to je odluka o devetogodišnjoj osnovnoj školi. Škola počinje sa 6 godina djetetova života, s "mekim" početkom u kojem se uočava potpuna promjena filozofije početka školovanja: u tom procesu odgajateljica i učiteljica rade u skupini zajedno. Osnovna škola je podijeljena na tri "trijade", a na kraju trijada predviđa se nacionalno provjeravanje stečenog znanja (priprema toga podsustava baš je u tijeku). Provjeravanje na kraju prve i druge trijade zamišljeno je kao promatranje (monitoring), a vanjsko provjeravanje na kraju osnovne škole u jednoj polovici bodova (druga polovica je učiteljeva ocjena) utječe na konačnu učenikovu ocjenu. Devetogodišnja škola popraćena je mnogobrojnim didaktičkim i sadržajnim promjenama, primjerice, opisno ocjenjivanje, a u trećoj trijadi uvodi se (fleksibilna) diferencijacija i izborni predmeti. Svaki učenik mora odabrati tri izborna predmeta između prirodoslovno-tehničkog i društveno-humanističkog sklopa. Do danas je razvijeno četrdesetak različitih izbornih programa (škola mora nuditi najmanje šest izbornih predmeta, a u izboru treba poštivati školsku tradiciju, lokalne osobitosti, specifične interese djece odnosno okoline, mogućnosti škole i učiteljskog zbora itd.). Stručni savjet nedavno je primio program izbornog predmeta hrvatski jezik, koji će vjerojatno biti osobito zanimljiv na pograničnom području.

Postupno je i uvođenje kurikuluma devetogodišnje osnovne škole. Prvih 10% škola (na temelju javnog natječaja) počelo je u školskoj godini 1999./2000., oko 25% škola bit će angažirano u 2000./2001. godini, oko 40% škola u 2001./2002. godini, a sve škole počinju u 2003./2004. Uvođenje nove devetogodišnje osnovne škole popraćeno je sustavnim pripremanjima učiteljstva (obvezatno dodatno obrazovanje). U sadašnjem razdoblju postupnog uvođenja devetogodišnje osnovne škole osobita se pozornost posvećuje i programu osmogodišnje osnovne škole odnosno njegovom posuvremenjivanju. Jedan od većih problema na području osnovnog školstva je smanjivanje populacije, a time i mreže osnovnih škola. Produženje na devet godina i poboljšanje standarda (primjerice, manje skupine) u tim okolnostima mogu ublažiti neke pritiske koji bi, u suprotnom, izbili (primjerice, višak učitelja).

6.3. Stručno obrazovanje

U samoj filozofiji stručnog obrazovanja najvažnije je načelo partnerstva škole i gospodarstva. To načelo odražava se već u Savjetu za stručno obrazovanje RS koji ima tripartitnu strukturu (pedagozi, poslodavci, sindikati). Novi zahtjevi tržišta radne snage polazna su točka kreiranja novih kurikuluma. Riječ je o fleksibilnim programima stručnog obrazovanja. Tu su kratki programi do 2 godine, namijenjeni rizičnoj populaciji, a pripremljeni su i alternativni oblici, primjerice, produkcijska škola (osposobljavanje marginalizirane mladeži za ponovni ulazak u redoviti sustav školovanja). U sustavu su očuvane tradicionalne trogodišnje "strukovne škole" koje nude i školski i "dualni" sustav. Dualni sustav ostaje na otprilike 5% cjelokupne srednjoškolske populacije, a nije ni bio zamišljen kao velika obrazovna "magistrala": ovisan je o interesima mladih ljudi i ponudama tvrtki. Četverogodišnje stručne škole (tehničke škole) postale su najdominantniji oblik, ali su u promjenama cjelokupnog obrazovanja trebale pronaći svoje novo mjesto, naročito u odnosu na tehničke gimnazije. Onima koji završe "strukovne škole" nudi se i sustav "3+2": dodatne dvije godine i postizanje kvalifikacije tehničara.

Ove forme su mahom nastavak programa koje smo imali i prije, a kao potpune novosti uvedeni su majstorski tečaj, stručni tečaj i više stručne škole (dvogodišnje). Majstorski tečaj omogućuje stjecanje zvanja majstor, a stručni tečaj namijenjen je gimnazijalcima koji ne namjeravaju studirati, nego žele dobiti kvalifikaciju za rad. Više stručne škole dio su tercijarnog obrazovanja, ali odvojene od visokog školstva. Njihov cilj je postizanje vrhunske strukovnosti, a više stručne škole trebale bi istodobno preuzeti jednu od uloga razvojnih centara u regionalnim središtima Slovenije. Trenutačno je u Sloveniji oko 20 takvih škola s oko 5000 studenata. Te škole vrše pozitivnu ulogu osobito u obrazovanju odraslih (u suradnji s većim regionalnim tvrtkama).

I stručno obrazovanje popratile su mnoge didaktičke i sadržajne promjene, a na sustavskoj razini važan je prijelaz od zaključnog ispita (uveden 1990./1991.) na *“strukovnu maturu”* (uvodi se u školskoj godini 2001./2002.). Promjenama Zakona o visokom školstvu (1999.) pod određenim uvjetima stručna matura omogućava upis na sveučilišne studije.

6.4. Gimnazija

Tradicionalna gimnazija, koja je u našim krajevima nestala u osamdesetim godinama uvođenjem usmjerenog obrazovanja, vratila se već krajem osamdesetih. Njezin povratak pospješili su suvremeni programi i druge novosti, od kojih je najvažnije bilo uvođenje vanjske mature 1995. Zbog toga kurikularne promjene iz druge polovice devedesetih godina za gimnaziju nisu bile tako velike kao, primjerice, za osnovnu školu. Gimnazija konceptualno ostaje priprema za visoko obrazovanje, a sve veći interes za školovanje na njima i interes za fleksibilnu programsku ponudu vodili su prema diferencijaciji opće i stručne gimnazije. Obje su škole općeobrazovne, ali su stručne škole *“obojene”* tako da određeni dio programa (primjerice, tehnika ili ekonomija) dobije veću težinu, a smanji se opseg nekih drugih predmeta. I gimnaziju su popratile didaktičke i sadržajne promjene, a možda je najvažnija da se u njoj dobro razvijaju izborni predmeti. Kako *“strukovni tečaj”* omogućava prohodnost u sustavu za one gimnazijalce koji ne namjeravaju studirati u visokom školstvu, tako je uvođenje jednogodišnjeg *“maturalnog tečaja”* omogućilo učenicima strukovnih škola da se pripreme za vanjsku maturu i nastave obrazovanje u visokom školstvu.

6.5. Školovanje učiteljstva

Paralelno sa svim tim promjenama promijenio se i sustav školovanja učiteljstva. Zapravo, već sredinom osamdesetih donesena je odluka o transformiranju tadašnjih Pedagoških akademija u Pedagoške fakultete u sustavu Sveučilišta u Ljubljani odnosno u Mariboru. Nije riječ samo o promjeni imena, nego o drukčijoj koncepciji koja je vodila računa o postupnim nužnim promjenama obrazovnog sustava kao cjeline. Koncept sveučilišnog obrazovanja učiteljstva svjesno je obuhvaćao komponentu istraživanja, karakterističnu za sveučilišni studij uopće. S druge strane, uvođenje dodiplomskog sveučilišnog studija bilo je usmjereno prema stvaranju uvjeta za početak poslijediplomskih studija (specijalizacija, magisterij, doktorat). Taj stupanj postigli smo sredinom devedesetih godina.

Osim dodiplomskog (*“pre-service”*) školovanja učiteljstva, sve više pozornosti usmjeravano je i na njegovo stručno usavršavanje (*“in-service”*). Ono se realizira u više oblika. Najmasovnije je stalno stručno usavršavanje. To su obvezatni godišnji moduli u koje se uključuje velika većina učiteljstva. Te module odabire posebno stručno vijeće na temelju

javnog natječaja, i to tako da se stvara velika i fleksibilna ponuda iz koje škole i pojedini učitelji odabiru po svojem sudu. Ministarstvo ne utječe na stručne odluke, ali financiranjem (djelomično ili u potpunosti) stimulira izvođenje programa koji su od posebne važnosti za razvoj obrazovanja. Programe izvode različite institucije, od Zavoda za školstvo do fakulteta, od instituta do stručnih udruga.

Drugi oblik usavršavanja su tzv. studijski programi za usavršavanje. Izvode ih isključivo fakulteti (programi koji u praksi traju od dva mjeseca do godinu dana), a kandidatu donose licenciju za poučavanje novog predmeta ili izvođenje nekih kurikularnih novosti. Tako, primjerice, fakulteti u posljednjim godinama za osnovnoškolske učitelje izvode studijski program za rad u prvoj trijadi devetogodišnje osnovne škole, za rano učenje stranih jezika, za poučavanje Prirode (u trećoj trijadi), program Religija i etika (i za neke druge izborne predmete treće trijade). Za rad u gimnazijama izvode se programi usavršavanja dvopredmetnih učitelja za intenzivno poučavanje jednog predmeta. U tom sklopu izvodi se i tzv. pedagoško-andragoško usavršavanje koje daje pedagošku licenciju diplomantima nepedagoških studija (primjerice, inženjeri za rad u stručnim školama).

Treba spomenuti još jedan oblik usavršavanja: riječ je o studiju za sveučilišnu diplomu nakon stečene diplome (nekadašnje) više škole (u trajanju od 2 godine). Taj studij se izvodi za zaposlene učitelje i financijski pomaže, a njegovi rezultati su unaprijeđenje učiteljstva, osvježanje njegovog znanja, pa i osobna promocija pojedinaca.

Literatura

- Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji* (1995), ur. J. Krek. Ljubljana: Ministrstvo za školstvo in šport.
- Bahovec, E. D., Kodelja, Z. (1996), *Vrtci za današnji čas*. Ljubljana: Center za kulturološke raziskave pri Pedagoškem inštitutu in Društvo za kulturološke raziskave.
- Evalvacija* (2000.), ur. Darko Štrajn. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Gaber, S. (2000), *The Decade of Change*. Ljubljana: CEPS <http://pef.pef.uni-lj.si/ceps/>
- Gabršček, S., Bethell, G. (1996), *Matura Examinations in Slovenia. Case Study of the Introduction of an External Examinations System for Schools*. Ljubljana: National Examination Centre.
- Izhodišča za evalvacijo kurikularne preнове vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji*. (1999) Nacionalna komisija za uvajanje in spremljanje novosti in programov v vzgoji in izobraževanju. Ljubljana: Ministrstvo za školstvo in šport.
- Kakovost v vzgoji in izobraževanju*. Sodobna pedagogika. Vol. 51 (117). No. 4. Ljubljana, junij 2000.
- Kodelja, Z. (1995), *Laična šola. Pro et contra*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Kongres pedagoških delavcev Slovenije. Programska prenova naše osnovne in srednje šole*. Zbornik prispevkov. Portorož, 13. do 15. marca 1997.
- Kosovel, I. (1990), *Vzgoja proti izobraževanju. Razprave in eseji*. Ljubljana: Slovensko društvo raziskovalcev šolskega polja.
- Kramar, J., Zgaga, P. (ur.) (1997), *Strokovna izhodišča za nacionalni program visokega šolstva v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Ministrstvo za školstvo in šport, julij 1997.
- Medveš, Z., Muršak, J. (1993), *Poklicno izobraževanje — problemi in perspektive*. Ljubljana: Slovensko društvo pedagogov.
- Milharčič-Hladnik, M. in Šušteršič, J. (1986), *Šolska reforma je papirnati tiger*. Ljubljana: KRT.
- Pediček, F. (et al.) (1990), *Šola v političnem pluralizmu*. Zbornik razprav. Ljubljana: Marksistični center CK ZKS.

Razvoj visokega strokovnega šolstva v Republiki Sloveniji. Referati in poročila s tematske konference v Portorožu, 21.—23. april 1994. Ur. P. Zgaga. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, 1994.

Reviews of National Policies for Education. Slovenia. Organisation for Economic Co-operation and Development, Centre for Co-operation with Non-members. OECD. Paris, 1999.

Slanc, A. (ur.) (1996), *Srednješolsko izobraževanje v Republiki Sloveniji 1990.—1996.* Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.

Šolska zakonodaja I. Ministrstvo za šolstvo in šport. Ljubljana, april 1996.

The Education System in Slovenia 1997.—1998. Ministry of Education and Sport. Ljubljana, June 1998. (National Eurydice Office).

The Education System in Slovenia 1999. Ministry of Education and Sport. Ljubljana, December 1999. (National Eurydice Office).

The Education System in Slovenia 2000. Ministry of Education and Sport. Ljubljana, December 2000. (National Eurydice Office).

Ugotavljanje in zagotavljanje kakovosti v vzgoji in izobraževanju. Zavod za šolstvo RS, Šola za ravnatelje, Center RS za poklicno izobraževanje, Ministrstvo za šolstvo in šport. Portorož, november 1999. (Nelektorirano delovno gradivo.)

Vzgoja v javni šoli. Zbornik tekstov. Ur. Zdenko Medveš (et al.). Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče v sodelovanju s Slovenskim društvom pedagogov, 1991.

Vzgoja v javni šoli. Sodobna pedagogika. Vol. 51 (117). No. 1. Ljubljana, januar 2000.

Zaposlovanje: približevanje Evropi. Ur. Sonja Pirher in Ivan Svetlik. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 1994.

Zasebno šolstvo. Struktura, primerjava različnih šolskih sistemov in zakonodajne rešitve v Republiki Sloveniji. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, julij 1996.

Zbornik Evropski trendi v izobraževanju učiteljev. Ur. M. Peček-Čuk. Ljubljana: Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani, 1998.

Zbornik Izobraževanje učiteljev ob vstopu v tretje tisočletje. Stanje — potrebe — rešitve. Ljubljana: Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani, 1997.

Zbornik Izobraževanju učiteljev za prenovljeno šolo. Ur. J. Hytönen, C. Razdevšek Pučko, G. Smyth. Ljubljana: Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani, 1999.

Zbornik Kurikularna prenova. Nacionalni kurikularni svet. Ur. Andreja Barle Lakota, Katra Bergant. Ljubljana, marec 1997.

Zbornik Prvi strokovni posvet o maturi. Ljubljana: Republiški izpitni center, 1995.

Zbornik Šola in učitelj na vajah države. Ur. M. Milharčič Hladnik, M. Šebart. Ljubljana: Slovensko društvo pedagogov, 1991.

Zbornik Teorija vzgoje: moderna ali postmoderna? Šolsko polje 3. Ur. E. D. Bahovec, Z. Kodelja, P. Zgaga. Ljubljana: Studium generale Univerze v Ljubljani, 1990.

Zbornik Verouk v šole?! Šolsko polje 4. Ur. S. Gaber, Z. Kodelja. Ljubljana & Škofja Loka: Krt & Zamorc, december 1990.

Zgaga, P., *Educational Policy and Quality in Education.* In: Ways towards Quality in Education. Ed. by I. Stronach, N. Trunk-Širca, N. Dimc. Open Society Institute Slovenia: Ljubljana 2000., pp. 39—50.

Napomena: mnoga od navedenih djela, a i mnogobrojna druga, mogu se naći i na internetskom naslovu <http://www.see-educoop.net>

Prijevod osigurao SEE ECN.